

ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРДА ЎСИМЛИК ХОМ АШЁСИНИ ХАРИД ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Боронов Бобур Фарходович

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис интитути докторанти, и.ф.ф.д (PhD),

e-mail: bobur-boronov@mail.ru

Аннотация. Мақолада ёғ-мой саноати корхоналарида ўсимлик хом ашёсини харид қилиш ҳамда унинг таннархига таъсир этадиган харажатларнинг тавсифи ва ҳисоби масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: ўсимлик хом ашёси, ёғ-мой саноати корхоналари, товар-моддий захиралар, бухгалтерия ҳисоби миллий стандартлари.

ISSUES OF PROCUREMENT OF PLANT RAW MATERIALS IN ECONOMIC SUBJECTS

Abstract: The article covers the issues of purchase of plant raw materials in oil and fat industry enterprises and the description and calculation of costs affecting its cost.

Key words: plant raw materials, oil industry enterprises, inventories, national accounting standards.

Бугунги кунда, ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариладиган ёғ-мой маҳсулотларининг турларини кўпайтириш, уларнинг рақобатбардошлигини таъминлаш бир қанча омилларга боғлиқ. Мисол, ёғ-мой маҳсулотларини ишлаб чиқариш технологияси, асбоб-ускуналари, қолаверса, хом ашё турлари ва унинг сифатига ҳам боғлиқдир. Бу эса, ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш жараёнларини тўғри ташкил этишга, хом ашё ва материалларни тайёрлаш ҳамда ушбу жараёнларнинг ҳисобини тўғри юритишга бевосита боғлиқ бўлиб, ёғ-мой

маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналари олдида муайян вазифаларни белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси 4-сон “Товар-моддий захиралар” бухгалтерия ҳисоби миллий стандартида товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган ҳамда ушбу маҳсулотларнинг таннархига киритиладиган харажатлар таркибига қуйидагилар киритилган:

* божхона божлари ва йиғимлари;

* товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган солиқ ва йиғимлар суммалари (агар улар қопланмаса (ҳисобга олишга қабул қилинмаса);

* товар-моддий захиралар таъминотчи ва воситачи ташкилотлар орқали харид қилинганда уларга тўланадиган тўловлар (воситачилик ҳақи);

* товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган товар-моддий захираларни сертификатлаш ва уларни техник шартларга мувофиқ синаш бўйича харажатлар;

* товар-моддий захираларни тайёрлаш ва уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига етказиб бериш бўйича транспорт-тайёрлов харажатлари. Улар тайёрлаш, юклаш-тушириш ишлари ва товар-моддий захираларни барча турдаги транспорт билан уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига транспортда ташиш учун (фрахт) тўловларни амалга ошириш бўйича харажатлар, шу жумладан товар-моддий захираларни транспортда ташишда хатарларни суғурталаш бўйича харажатлардан ташкил топади²⁰.

Олиб борилган тадқиқотлар ёғ-мой саноати корхоналарида харид қилинган хом ашёларнинг таннархига таъсир қиладиган харажатларни ўрганиб чиқишни тақозо этди. Тадқиқотлар натижасида маълум бўлдики, ушбу саноат корхоналарида хом ашёни харид нархига хом ашёнинг сотиб олиш нархидан ташқари, яна бошқа харажатлар жумладан, ЯМР таҳлили, брокерлик хизмати, транспорт харажатлари, биржа хизматлари ва бошқалар кирди.

²⁰ 4-сон БҲМС “Товар моддий захиралар” // АВ томонидан 30.06.2020 й. 3259-сон билан рўйхатга олинган. <https://lex.uz/docs/4890446>

Ёғ-мой саноати корхоналарида хом ашёларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган юқоридаги харажатлар бўйича бухгалтерия операциялари 1510-“Материалларни тайёрлаш ва харид қилиш” счётининг дебитида тўпланади. Харид қилинган хом ашё корхонанинг асосий омборига кирим қилинганда ушбу счётининг кредитида олиниб, хом ашёнинг таннархига олиб борилади.

Ёғ-мой ишлаб чиқариш корхоналарида хом ашёлар бўйича қилинган транспорт-тайёрлов харажатлари бир неча усуллар орқали ҳисобга олинади. Жумладан:

* хом ашёнинг тўғридан-тўғри таннархига киритилади;

* дастлаб, 1510-“Материалларни тайёрлаш ва харид қилиш” счётига олиб борилади ва корхонанинг асосий омборида фойдаланишга тайёр ҳолатда бўлганида хом ашёнинг таннархига киритилади;

* 9430-“Бошқа операцион харажатлар” счётига тўғридан-тўғри олиб борилади.

Ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида хом ашёнинг таннархига киритиладиган транспорт-тайёрлов харажатларининг ушбу усулларида бири танланади ва корхонанинг ҳисоб сиёсатида кўрсатилади.

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида айтиш мумкинки, бугунги кунда ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш жараёнлари ва уларнинг ҳисобини юритиш хом ашё материаллари ҳисобини тўғри ташкил этишга боғлиқ бўлиб, ушбу жиҳатлар товар-моддий захиралар ҳисобини юритишга ҳамда уларни ҳисоб ва ҳисоботда тўғри акс эттиришга хизмат қилади, деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 4-сон БҲМС “Товар моддий захиралар” // АВ томонидан 30.06.2020 й. 3259-сон билан рўйхатга олинган. <https://lex.uz/docs/4890446>

2. 21-сон БҲМС “Хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолияти бухгалтерия ҳисоби ҳисоботлар режаси ва уни қўллаш бўйича йўриқномани тасдиқлаш тўғрисида” // АВ томонидан 23.10.2002 й. 1181-сон билан рўйхатга олинган.